

Лингвистические основы учения о терминах. – М.: Высшая школа, 1987. – 109 с. 5. Индийская и иранская филология. Вопросы лексики. – Изд-во «Наука», М., 1971. 6. Комарова З. И. О сущности термина. Термин и слово. – Горький: Изд-во ГГУ, 1979. – 313 с. 7. Семчинський С. В. Шляхи збагачення лексики: Матеріали до лекцій з курсу загального мовознавства. – Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1963. – 62 с. 8. Солнцева Н. И. Хинди-русский словарь общественно-политической лексики. – Изд-во «Русский язык», М., 1981. 9. Суперанская А. В., Подольская Н. В., Васильева Н. В. Общая терминология. Вопросы теории. – М., Наука, 1989. – 243 с. 10. Ульциферов О. Г. Словосочетания в хинди. – М., 1971. 11. Хаятин Т. Д. Термин, терминология, номенклатура. – Самарканд: Изд-во САГУ, 1971. – 129с. 12. भारतीय दंड संहिता. (1860 का आधिनियम संख्याक 45). 6 अक्टूबर 1860 साल. 13. येदियुरप्पा ने 9 महीने में तीसरी बार जीता विश्वास मत इंडो-एशियन न्यूज सर्विस बेंगलुरु, बृहस्पतिवार, जून 2, 2011

*Гармаш О.Л., к. філол. наук, доцент, докторант,
Запорізький національний університет*

СТРУКТУРА КОНЦЕПТІВ МОРФОЛОГІЧНОГО ТА ЛЕКСИЧНОГО ЗМІСТУ ЯК СКЛАДОВИХ КОНЦЕПТОСИСТЕМИ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У роботі пропонуємо авторську модель організації морфологізованого та лексикалізованого концептів. Також висвітлено роль категоризації у процесі концептуалізації.

Ключові слова: *концепт, кластер, словотвірний елемент.*

В работе предлагается авторская модель внутренней организации морфологизированного и лексикализированного концептов. Также освещена роль категоризации в процессе концептуализации.

Ключевые слова: *концепт, кластер, словообразовательный элемент.*

The author's model of concepts of morphological and lexical content is presented in this paper. Besides, the role of categorization in the process of conceptualization is examined in the article.

Keywords: *concept, cluster, word-forming element.*

Головним завданням когнітивної лінгвістики є "пояснення тих постійних кореляцій і зв'язків, що виявляються між структурами мови та структурами знання" [Кубрякова 2004, 9]. До числа

актуальних питань когнітивної лінгвістики належить ментальна репрезентація одиниць різних рівнів мовної системи. Зокрема, проблеми різнорівневої мовної репрезентації концептів були висвітлені в роботах Н.А. Бесєдіної, М.М. Болдирєва, О.С. Кубрякової, О.В. Магіровської, О.М. Позднякової та ін. До складу морфологічного рівня входять морфеми як граматичного характеру, так і дериваційного. Лінгвокогнітивне дослідження морфологічної репрезентації складових людського знання в англійській мові проводилось виключно на матеріалі граматичних морфем [Бесєдина 2007, 2010; Полюжин 1999], в той же час словотвірні (дериваційні) одиниці цього мовного рівня досі залишалися поза межами уваги лінгвістів. **Метою** роботи є виявлення фрактально-когнітивної організації структури концептів, що об'єктивуються в сучасній англійській мові лексичними одиницями та дериваційними (словотвірними) елементами. Мета обумовлює необхідність вирішення таких **завдань**: визначити роль категоризації у процесах творення концептів; розробити модель концепту, що ґрунтується на принципі триєдності інформації.

З метою відтворення структури концепту як основної складової інформаційного простору світу нами застосовано **методику** 4-вимірного фрактального моделювання складних універсальних об'єктів-систем. На першому етапі за допомогою методу лінгвокогнітивного аналізу аналізуємо природу таких конститuentів ментального простору людини, як морфологізований та лексикалізований концепт, а також механізми концептуалізації та категоризації. На другому етапі за допомогою фрактально-когнітивного методу [Жаботинская 2004] встановлюємо взаємозв'язок між принципами будови всесвіту та будовою когнітивних структур як на макро-, так і на мікрорівні. На третьому етапі за допомогою метакогнітивного аналізу розробляємо лексико-морфологічну модель концепту.

Головними формами втілення концепту виступають слово і словосполучення, проте перелік мовних засобів, здатних бути вербалізаторами концептів, є значно ширшим і практично охоплює всі рівні системи англійської мови. Н.А. Бесєдіна справедливо відзначає, що концептуальний зміст передається на різних мовних рівнях [Бесєдина 2007, 3]. Відповідно і концептосистема мови представлена різнорідними утвореннями. Проводячи лінгвокогнітивне дослідження граматичних морфем, Н.А. Бесєдіна доходить висновку про те, що "концепт, який передається

морфологічно, – це виражена морфологічною формою одиниця знання про світ у мові, тобто одиниця, що передає спосіб мовної репрезентації знання енциклопедичного" [Беседина 2010, 365].

Морфологічний рівень, як і інші рівні мовної системи, виконує функції об'єктивації та класифікації певних квантів інформації. Наряду з граматичними морфемами, сучасна англійська мова активно поповнюється новими словотвірними елементами (*-wiki-, nano-, -bio-, -friendly, cyber-, -free, -something, -person*) та ін. Саме морфоконцепти, що у вербальній репрезентації являють собою словотвірні (дериваційні) морфеми, найбільшою мірою обумовлюють зростання кількості лексикалізованих концептів. Отже, розглядати їх окремо практично неможливо.

У ментальному просторі всі складові досвіду та знання людини, упорядковуються завдяки дії когнітивних механізмів. Концептуалізація та категоризація дають змогу утворювати не тільки найзручніші конституенти, а й максимально впорядковані структури, в межах яких вони об'єднуються. Як свідчить досвід провідних вчених-геометрів, найбільш досконаліми, як за параметром структурованості, так і за параметром функціональності, є ті утворення, сутність яких визначається вкладеною самоподібністю [Божокін 2001]. Концепти являють собою структури фрактального типу. Розглядаючи структурованість морфологізованого концепту, відмітимо те, що він складається з певних частин – кластерів, які відповідають за утримання інформації певного змісту. Структура кластерів представлена формантами – найменшими інформаційноємними складовими.

Запропонована модель концепту ґрунтується на принципі триєдності інформації [Чернавський 2001]. Таким чином, інформація, що міститься в мережі концепту, розподіляється нами за функціональним принципом на три типи: *вербоцентрична* (та, що бере безпосередню участь у вербальному відтворенні концепту); *ментоцентрична* (та, що бере опосередковану участь у вербальному відтворенні концепту а також забезпечує існування та взаємозв'язки концепту на ментальному рівні); *метацентрична* (та, що забезпечує метакогнітивне знання).

Метацентричним кластером є "*генезис*". У його межах містяться дані про: а) шляхи отримання інформаційних складників концепту; б) подальші етапи розвитку концепту та його взаємодії з іншими складниками ментального середовища індивіда; в) знання про похідність (у випадку із похідними концептами) та етимологічні знання у випадку із базовими концептами. Однак, інформація

третього типу (типу В) може міститись як у практично повному обсязі, так і частково. Наприклад, лексема *MoSoSo* утворилась від словосполучення (Mobile social software) завдяки дії механізмів апокопіювання, компоновання та лексикалізації.

До *ментоцентричних* кластерів відносяться: "посилання", "образні варіанти", "почуття" та "міми". У середовищі кластера "*посилання*" наявна інформація двох видів: а) "адреса" знаходження пов'язаного фрейма (типового фрагмента ситуації, в якій найчастіше відбувається вивільнення інформації вербоцентричного характеру); б) "адреса" знаходження пов'язаного концепта / концептів, що, як правило, є складовою того самого асоціативного поля – особистісної унікальної мережі асоціативних зв'язків певної людини. До речі, форманти кластера "посилання" типу А і типу Б, як правило, перебувають у зв'язку замкнутого циклічного типу. Так, вивільнення інформації типу А призводить до вивільнення інформації типу Б, та навпаки. Наприклад, концепт MORNING а) пов'язаний із фреймом AWAKENING; б) має пов'язані концепти GOOD, TIME, WATER та ін.

Наступним кластером, інформаційна наповненість якого розглядатиметься нами, є "*образні варіанти*". У цьому кластері ми виділяємо: а) образи (конкретні образи – об'єкти та образи – реалії, що денотують концепт певним "візусом", що існує в реальності та інтерактивній реальності; б) параобрази (образи – об'єкти та образи – реалії з уявного життя); в) праобрази (згустки енергії з елементами візуального характеру, що передують появі образу); г) постобрази (залишки образів типу А і типу Б, що використовувались у попередній період); д) графічні образи (такі графічні замісники образів типу А і типу Б, як схеми, малюнки, фото, піктограми, графіті, тощо). У цьому ж плані слід наголосити на тому, що образи всіх типів можуть мати як статичний, так і динамічний характер, тобто рухатись. Так, наприклад, образ лексичного концепту FOOTBALL має динамічний характер, тоді як образ концепту POSTER - навпаки.

Розглядаючи інформаційну наповненість такого ментоцентричного кластеру, як "*почуття*", відзначимо, що в ньому міститься повідомлення про емоційну забарвленість концепту. Почуття являють собою емоційний аспект розумового життя та його виявлень (когнітивних структур). Утворенню або перетворенню цього кластера сприяють процеси категоризації. Проте об'єктом категоризації є не самі концепти, а їхні інформаційні складники. Так, як правило, концепт HOLIDAY пов'язаний з почуттям радості.

Ментоцентричним кластером є "*міми*". Лексикалізований концепт містить у своїй структурі інформацію про належність об'єкта або речі до певного міму/мімів (мережі соціо-/егоцентричних принципів та інтенцій). Як свідчать Д. Бек і К. Кован, міми виявляють глибинні образи мислення, які формують системи і впливають на поведінку людини. Мім містить базовий пакет думок, мотивів і інструкцій, які визначають те, як ми приймаємо рішення і розставляємо пріоритети в житті [Бек, 2006]. За типологією Д. Бека і К. Кована існують такі основні міми: виживання; влада; закон; амбіції; взаємовідносини; гнучкість; містика; глобальність; розвиток [Бек, 2006]. Концепт може бути "забарвлений" одночасно кількома мімами.

До *вербоцентричних* кластерів належать: "фонетичні варіанти", "графічні варіанти", "семантичні варіанти" та "граматичні варіанти". Так, у кластері "*фонетичні варіанти*" міститься інформація про фонетичну варіативність вербальної експлікації концепту. У ментальному фонді фонетична варіативність мовного знака зумовлена відмінностями як територіального, так і соціального походження. Наприклад, у лексемах *neither* і *either* у британців у першому складі звучить [aɪ], а в американців [i:]

Такий кластер, як "*форматичні варіанти*" оперує інформацією про графічну варіативність вербального відтворення концепту. На відміну від традиційної тенденції до збереження графічної форми англословних одиниць, яка панувала протягом століть, унаслідок активізації дериваційних процесів, в сучасній англійській мові спостерігається розгортання цього кластера за рахунок кількісного зростання його інформаційних складників. Окрім повної форми, із різним ступенем активності функціонують скорочені або модифіковані варіанти мовної репрезентації концепту. Наприклад, *agro* - /agri- /ag-; *blog/Weblog*, *Chindia/ChinIndia*. Це посилює "глобалізаційна тенденція до компресії інформації та номіналізації, яка відображає прагнення людей до економії лексичних засобів" [Левицкий 2012, 39].

У межах кластера "*семантичні варіанти*" містяться усі варіанти значень тієї мовної одиниці, яка представляє концепт у вербальному аспекті. Потрібний семантичний варіант добирається мовцем у процесі комунікації відповідно до особистих інтенцій та загального наміру, які продиктовані інформаційними складниками ментоцентричних кластерів. Наприклад, суфікс *-ism* наразі утворює іменники, які позначають дискримінацію, спрямовану на певну категорію людей: *fattyism*, *sexism*,

smokeism. Нове значення акроніма *LOL* "*laughing out loud*" / <http://en.wikipedia.org/wiki/LOL> - cite_note-Haig2001-1#cite_note-Haig2001-1*laugh out loud*" практично повністю витіснило попередні "*lots of luck*" та "*lots of love*". Отже, семантична варіативність мовного знака, що виникає за рахунок семантичної деривації, свідчить про дію закону "економії ментальних зусиль". Принципом дії цього закону ми вважаємо "пакування" нової інформації у вже готові ментальні структури (концепти). Поява нової інформації в цьому кластері викликає зміни і в інших кластерах ментоцентричного та вербоцентричного формату.

Інформація, закладена в кластері "*граматичні варіанти*", свідчить про варіативність форми стосовно до початкової. Надання потрібної граматичної форми певній мовній одиниці коригується відповідно до комунікативних потреб. Отже, відбувається процес граматичної (обов'язкової) форматизації вихідної форми. Наприклад, неологізм *powsurfing* (pp.) реалізує також граматичні варіанти *to powsurf* (v.) та *powsurfer* (n.) У мережі концептосистеми інформаційні структури про "граматичне оформлення знань" існують і як самостійні "пакунки інформації", і фрагментарно перебувають у структурі кожного концепту, засобами вербалізації якого є лексичні одиниці або одиниці більшої складності.

Структура морфологізованих концептів відрізняється від структури концептів лексичного типу не кількістю кластерів, а ступенем наповненості. Такі кластери, як "міми", "почуття", "образні варіанти" взагалі не містять конкретної інформації. Проте інформація в них відсутня лише до лексикалізації. Інформаційний контент згасає в цих кластерах у тому випадку, коли лексичний концепт перетворюється на морфологічний. При поєднанні виконуваних функцій (слова та дериваційного елемента) наповненість згаданих вище кластерів відтворюється також за кластерним принципом. Сьогодні поняття концепту розширюється у зв'язку з розширенням його функціонального спектру. Його попередній статус "мінімальної" ментально-вербальної одиниці характеру набуває статусу "контейнера" інформації.

Беседина Н.А., Болдырев Н.Н. Когнитивные механизмы морфологической репрезентации в языке [Текст] / *Беседина Н.А., Болдырев Н.Н.* // Известия РАН. Серия литературы и языка. – 2007. т. 66, № 1. – С. 3-10. *Беседина Н.А.* Роль морфологических категорий в организации языка как когнитивной системы [Текст] / *Беседина Н.А.* // Когнитивные исследования языка. Вып. VII. – М.: Ин-т языкознания РАН; Тамбов: Издательский дом ТГУ им. Р.Г. Державина, 2010. – С.

363-371с. Божокин С.В. Фракталы и мультифракталы. [монография] / Божокин С.В., Паршин Д.А. – Ижевск: НИЦ «Регуляторная и хаотическая динамика», 2001 – 128с. *Жаботинская С.А.* Геометрия смысла: концептуальные модели языка и фрактальные формы // Первая российская конференция по когнитивной науке. Тезисы докладов. – Казань: Казанский гос. ун-т, 2004. – С. 85–87. *Кубрякова Е.С.* Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Рос. Академия наук. Ин-т языкознания. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 560 с. *Левицкий А.Э.* Стереотипы и глобализация [Текст] / А.Э. Левицкий // Проблемы когнитивной лингвистики и межкультурной коммуникации: Сборник материалов второй международной научно-практической конференции. – Псков, Псков ГУ 2012. – С. 36-40. *Полужин М.М.* Функціональний і когнітивний аспекти англійського словотворення: [монографія] / М.М. Полужин – Ужгород: Закарпаття, 1999. – 240 с. *Чернавский Д.С.* Синергетика и информация. Динамическая теория хаоса: [монография] / Чернавский Д.С. – М.: Наука, 2001. - 105 с.

Гач Н.О., асп.,

Институт філології КНУ імені Тараса Шевченка

КОНЦЕПТ СВОБОДА (НА МАТЕРІАЛІ АМЕРИКАНСЬКИХ ВІРШОВАНИХ ТВОРІВ ХІХ СТ.)

У статті аналізується концепт «свобода» в американській поезії ХІХ ст. та особливості його реалізації на рівні топонімів з огляду на культурно-історичні цінності епохи.

Ключові слова: *концептосфера, концепт, фрейм, «freedom», «liberty», «independence», топонім.*

В статье анализируется концепт «свобода» в американской поэзии ХІХ в., а также особенности его реализации на уровне топонимов с учетом культурно-исторических ценностей эпохи.

Ключевые слова: *концептосфера, концепт, фрейм, «freedom», «liberty», «independence», топоним.*

The author analyzes the concept «freedom» in the American poetry of the ХІХ century and the specific features of its realization on the level of toponyms from the point of view of the cultural and historical values of the epoch.

Keywords: *conceptual sphere, concept, frame, freedom, liberty, independence, toponym.*